

Sistemul de comunicare al școlii gustiene. O încercare de structurare

Zoltán ROSTÁS*

Abstract

Gustiene School Communication System. An Attempt to Structure

In this paper I explore the communication strategies employed by the Romanian professor Dimitrie Gusti (1880-1955), the founder of the Bucharest School of Sociology, in his various activities and endeavors. I will start by investigating his efforts to popularize innovations in university organization and in field research methods. I will also examine Gusti's activities within the "Prince Carol" Royal Cultural Foundation and the methods he used to promote a new system of social intervention in villages of Romania. Furthermore, I will analyze the practices Gusti used to promote Romanian sociology abroad and, within this broad framework, I will deal in particular with the organization of an international congress of sociology planned to take place in Romania. Finally, I will look at the activities he undertook in his position of General Commissary of the Romanian pavilions included the International Exhibitions of Paris (1937) and New York (1939), which were widely and highly appreciated.

Key-words: communication strategies, history of sociology, social history, organization image

Rezumat

În această lucrare vom aborda strategiile de comunicare puse le punct de profesorul român Dimitrie Gusti (1880-1955), fondatorul Școlii Sociologice de la București, pentru a populariza inovațiile de organizare universitară și metodele noi de cercetare de teren. De asemenea, vom examina activitatea lui la Fundația Culturală Regală „Principele Carol” și modul de promovare a unui nou sistem de intervenție socială la sate din România. Vom analiza, totodată, procesul de promovare în străinătate a sociologiei românești și de organizare a unui congres internațional de specialitate în România. În sfârșit, nu vom neglija nici faptul că Profesorul Dimitrie Gusti, în calitate de comisar general, a conceput și a realizat pavilioanele românești de la expozițiile mondiale de la Paris (1937) și de la New York (1939), care s-au bucurat de mult succes.

---

* Prof. univ. dr., Universitatea din București.

Istoria sociologiei îl menționează pe profesorul Dimitrie Gusti¹ ca autor al unui sistem sociologic, fondator al școlii monografiilor sociologice și, ca o derivație, creator al Muzeul Satului din București. Este mai puțin cunoscută munca sa, cu multe ramificații, în calitate de ministru reformator al instrucțiunii publice, din anii 1932 și 1933, ca director general inovator al dezvoltării rurale la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, din anii 1934-1939, și, probabil, este complet necunoscut faptul că a fost totodată un specialist de primă mână în ceea ce astăzi numim *public relations* și *branding*. Nu este vorba aici de inventarea, sub impactul contemporaneității, a unui atribut implicit al carierei Profesorului, ci de relevarea unei direcții de preocupare conștientă a sociologului. Prin urmare, în această lucrare voi aborda strategiile de popularizare prin presă a inovațiilor universitare, a metodelor noi de cercetare de teren și a unui sistem nou de intervenție socială la sate. Vom analiza procesul de promovare a sociologiei, activitatea Fundației Culturale Regale „Principele Carol” și metodele expoziționale folosite în mediul rural, universitar, național și internațional.

După obținerea titlului de doctor în filosofie, în 1904, la universitatea din Leipzig, sub conducerea profesorului Wilhelm Wundt, Dimitrie Gusti își continuă studiile la Berlin, unde pregătește o a doua teză de doctorat. De data aceasta, despre fenomenul presei. Pe baza unor studii temeinice în seminarul de criminalistică de la Universitatea din Berlin, ține o expunere intitulată *Ideile fundamentale ale dreptului presei*, pe care o și publică în 1909. Dacă cineva citește cu atenție acest studiu introductiv, își dă seama că Gusti nu a abordat instituția presei ca jurist, ci într-o viziune mai generală, ca sociolog deschis la practicile comunicării sociale moderne, conferindu-i o importanță deosebită. Din acest studiu se remarcă faptul că Gusti nu se oprea la constatarea existenței instituției presei, a cauzelor și efectelor acesteia, ci se gândea la utilizarea ei directă și mijlocită. Dacă asamblăm cunoștințele sale despre presă cu cele de pedagogie socială, ne dăm seama că Profesorul s-a pregătit și pentru practicarea comunicării strategice, vizând publicuri țintă precis definite (Gusti 1969, 123-225). Dimitrie Gusti a fost original, profesionist și eficient nu doar în sociologie și în conducerea singurei școli sociologie din Europa estică din perioada interbelică, ci și în privința punerii în valoare a activității de cercetare și a rezultatelor obținute. Mai mult decât atât, fondatorul Școlii sociologice de la București a devenit, în anii '30 ai secolului trecut, constructorul de imagine a României prin funcția de comisar general al Pavilioanelor românești de la expozițiile mondiale de la Paris (1937) și New York (1939) (Rostás, 2005: 137-147). Cercetătorii de azi ar putea găsi în

---

¹ Dimitrie Gusti (1880-1955), sociolog, filosof și om politic. Profesor universitar la Iași și București. Deputat și senator. Ministru al Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor (1932-1933). Întemeietorul învățământului sociologic modern și al Școlii Sociologice de la București. Sub conducerea sa a fost editată *Enciclopedia României*, 4 vol. (1938-1943). Membru al unor societăți străine de specialitate. În calitate de președinte al Academiei Române (1944-1946) a pus bazele Consiliului Național al Cercetării Științifice (1946).

strategiile gustiene de comunicare, în producția de imagine, un model interbelic mai puțin cunoscut al comportamentului intelectual european.

Dincolo de proiectele de popularizare ale activității Institutului Social Român și de conferințele organizate de acesta, primele semne puțin detectate de vizibilizare a cercetărilor de teren au apărut chiar de la primele campanii monografice, adică la Goicea Mare (1925), Rușețu (1926), Nerej (1927), Fundul Moldovei (1928), Drăguș (1929), Runcu (1930) și Cornova (1931). Faptul că profesorul Gusti invita la fiecare campanie și un fotograf profesionist nu este în sine surprinzător, fotografia fiind un mijloc auxiliar al oricărui cercetător social. Numai că aici obiectivul aparatului nu era îndreptat doar către subiecții cercetați, ci în foarte dese ocazii spre cercetători. Membrii echipei apar în poze în grupuri mari sau mici, la sala de mese sau în „compoziții” atent regizate, în care lucrează, așezați în jurul unei mese, înconjuțați fiind de o asistență țărănească stând în picioare. Șeful școlii a încurajat în mod deliberat practica aceasta, care nu era de natură științifică, dar pe care o considera necesară pentru a construi o componentă importantă a imaginii publice atât de importantă pentru școală.

Cel mai elocvent exemplu al unei strategii de construire de imagine publică îl constituie faimoasa fotografie, apărută de-a lungul deceniilor în mai multe publicații, atestând ca un document infailibil statutul de anchetator a lui Gusti. În stânga pozei vedem o țărăncă tânără, îmbrăcată în port național, ștergând nasul copilășului pe care îl ține în brațe, în dreapta imaginii profesorul Gusti, elegant ca de obicei, notându-și în blocnotes convorbirea tocmai înfiripată. Care este mesajul acestei fotografii? În primul rând, că intelectualul, savantul este legat de popor, coboară în sat, că își apleacă urechea la doleanțele venite din rândurile sale. Fotografia – asemenea celorlalte de acest gen – avea menirea de a comunica atitudinea ideologică a Școlii gustiene, nu satului și țăranului, ci clasei politice și intelectualității. Aceste fotografii imortalizau o realitate construită. Imaginile în cauză nu sunt documente ale cercetării, ci ale intenției de a influența prin presă, prin panouri, prin expoziții etc. un mediu politic de care depinde financiar cercetarea.

Cunoscuta poză a lui Gusti cu tânăra țărăncă ar fi demonstrat în ochii mei calitatea evidentă de anchetator a Profesorului, dacă prin abordarea problemei anchetei în cadrul proiectului meu de istorie orală nu aș fi obținut cu totul alte informații de la discipolii lui. Întrebându-l, în anii 1980², pe cel mai apropiat colaborator al Profesorului, H. H. Stahl³, despre primele indicații metodologice

---

² Alături de profesorul H.H. Stahl, în cadrul unui proiect de istorie orală a Școlii Sociologice de la București, am mai intervievat pe Lucia Apolzan, Ernest Bernea, Harry Brauner, Lena Constante, Ion Costin, Roman Cresin, Nicolae Dunăre, Gheorghe Focșa, Marcela Focșa, Coriolan Gheție, Paula Herseni, Gheorghe Macarie, Ștefan Milcu, Constantin Marinescu, Mihai Pop, Gheorghe Reteganu, Gheorghe Serafim și G. Vlădescu-Răcoasa.

³ Henri H. Stahl (1901-1991), sociolog, istoric, jurist, academician, cel mai important colaborator al profesorului Dimitrie Gusti, profesor de sociologie la Universitatea din București până la desființarea disciplinei în 1948. Participant de marcă la reînființarea predării și cercetării sociologice după 1965. A avut un rol determinant în elaborarea metodologiei cercetărilor monografice de teren. A participat la aproape toate campaniile

primite de la Gusti privind ancheta în 1926 la campania din Rușețu, am primit un răspuns neașteptat: „Nu putea să-mi dea Gusti nici o indicație, că el n-avea nici o experiență în materia aceasta, el n-a fost anchetator social. (...) La Rușețu, de pildă, făcea ce știa el. S-a dus, de pildă, la biblioteca satului. Gusti a fost cel care organizase biblioteca Universității din Iași⁴. Era un specialist în materie de organizare a bibliotecilor (...) Pe urmă mergea la o crescătorie de cai, lângă Rușețu, care l-a interesat, a vrut să vadă, să înțeleagă ce este o asemenea întreprindere, stând de vorbă cu directorul și cu medicii de acolo. Nu cu sătenii. Cu medicii avea această posibilitate să vorbească, și era un bun anchetator. La acest nivel. Nu la cel țărănesc. (...) Era un profesor neamț. Foarte rigid, foarte depărtat. El se căznea, săracul, să fie popular, dar nu, nu, nu putea. (...) El avea această plăcere, totdeauna, și la oraș, și la sate, era și bine îmbrăcat. Totdeauna a fost perfect îmbrăcat, flori la butonieră, amabil, drăguț, dar... nu era un anchetator. Anchetatorul are altă atitudine. (...) Nici nu se potrivea, pentru vârsta lui nu se cădea să facă pe «prostul», pentru că trebuie s-o faci și pe asta. Să te vâri printre țărani și să te... să duci viața lor. Nu se putea. El era profesor. Ancheta socială presupune o serie întreagă de roluri, care nu se potrivesc cu prestața unui profesor” (Rostás, 2000: 52-53).

Inadvertența dintre fotografia vehiculată prin presă, cărți, panouri și munca efectivă a lui Gusti la țară era deci conștientă și urmărea legitimarea cercetării în spațiul politic și intelectual. Ca atare, un asemenea procedeu nu a fost nici surprinzător, nici izolat în competiția pentru resurse dintre grupurile intelectuale. Ceea ce poate totuși surprinde este faptul că istoria sociologiei românești nu a sesizat această lipsă de concordanță între discursul fotografiei și realitatea competențelor lui Gusti. Se pare că nu lipsa de informații, ci voința deliberată de mitizare a figurii lui Gusti a fost precumpănitoare în perpetuarea acestei imagini-reclamă. Început în anii '30 ai secolului trecut, acest proces de mitizare a fost reluat în anii 1960 în condițiile reabilitării sociologiei și a școlii monografice conduse de Gusti. Imaginea construită în spiritul trecerii de la principiul luptei de clasă la cel al național-comunismului incipient al anilor 1960 dăinuie până în zilele noastre, neținând seama, pe de o parte, de legitimitatea practicii comunicaționale interbelice, surprinzător de modernă și de eficace, promovată de școala gustiană, și, pe de altă parte, de anacronismul reproducerii ei în contemporaneitate.

Cunoașterea istoriei sociale interbelice în și prin studiul modern al școlii gustiene impune, deci, identificarea manifestărilor de promovare a activității școlii și a derivațiilor sale de intervenție socială, pentru a examina, măcar sumar, formele de

---

monografice ale Școlii, fiind în 1939 autorul primei monografii complete, cea a Nerejului. Este întemeietorul sociologiei istorice românești. De asemenea, este primul în România care a utilizat statistica și metoda arheologiei istorice în cercetarea istorică. A propus o nouă periodizare a istoriei românilor.

⁴ Revoltat de lipsa de profesionalism a bibliotecii universitare a scris, în 1913, studiul intitulat „Necesitatea reorganizării Bibliotecii centrale de pe lângă Universitatea din Iași” și în 1914 studiul „Întemeierea bibliotecii și seminariilor de pe lângă Universitatea din Iași. Un sistem de propuneri cu numeroase documente și planuri anexe” (Gusti, 1970: 39-56).

comunicare ale școlii. Această investigație se referă la metoda de comunicare organizațională externă, care viza atât mediul intelectual național și internațional, cât și mediul arhaic al satului românesc; se referă, de asemenea, și la faptul că Școala ca echipă de experți a contribuit atât la promovarea României în expoziții mondiale, cât și la diseminarea politicii culturale a regelui României, Carol al II-lea, în cadrul Fundației Culturale Regale „Principele Carol”.

Iată o prezentare succintă a formelor de comunicare ale școlii, dezvoltate de la instalarea lui Gusti la Universitatea din Iași în 1910 până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, care a redus masiv influența școlii.

1. Dacă cercetăm faptele relevante din activitatea lui Dimitrie Gusti și a Școlii sale monografice, putem identifica posibile „rădăcini” ale gândirii și practicii comunicaționale în anii 1910, în preocupările de a moderniza universitatea din Iași și, în același timp, de a prezenta mediului universitar apusean demersurile de reformare a bibliotecii universitare și de înființare a unui seminar de sociologie. Este evident că Gusti nu se mulțumea doar cu reformarea unei structuri universitare, ci se străduia ca în reviste din Germania studiilor sale să fie diseminate informații referitoare la aceasta (Gusti, 1912).

La sfârșitul primului război mondial, Gusti a considerat drept esențiale accesul membrilor la literatura științifică mondială și reînnoirea și lărgirea legăturilor directe cu oameni de știință apuseni, așa încât a fondat, în 16 aprilie 1918, *Asociația pentru Știința și Reforma Socială* (Gusti, 1912a). A invitat la București universitari din Franța, Germania, Anglia pentru a ține conferințe în cadrul Institutului Social Român (apărut în urma transformării Asociației pentru Știința și Reforma Socială, în 1921) și, la rândul său, i-a vizitat pe aceștia cu diferite ocazii științifice și politice (Bucuța 1936). Într-un cuvânt, a creat o adevărată cultură a comunicării dintre științele sociale din România și viața științifică internațională. Nu este de mirare că până în 1929 au fost aleși ca membri de onoare ai I. S. R. Célestin Bouglé, Eric Drumond, Guillaume Leonce Duprat, Edouard Lambert, Gaston Richard, Albert Thomas, Henry Gruchy (Franța), Werner Sombart, Ferdinand Tönnies, Leopold von Wiese (Germania), William Smith Culbertson, James T. Shotwell (S.U.A.) (*Arhiva pentru Știința și Reforma Socială* 1929/ 4). După ce a reușit să facă în așa fel încât experiența campaniilor monografice de la sate, efectuate începând din 1925, să devină cunoscută, în anii 1930 a început să invite la asemenea cercetări studenți, doctoranzi și tineri universitari apuseni.

Demersurile de integrare în viața științifică europeană vizau însă și participarea lui Gusti și a elevilor săi la întâlnirile apusene de sociologie. Dar, după primul război mondial, legăturile internaționale instituționalizate ale sociologiei s-au refăcut cu greu. Seria de congrese internaționale organizate de Institutul Internațional de Sociologie a fost reluată abia în 1927, după o pauză de 15 de ani. Continuarea acestor manifestări constituia pentru Gusti o oportunitate de a face cunoscută sociologia pe care o cultiva în România. Întrucât asistentul său de la

universitate, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa⁵, era și reprezentantul României la Organizația Mondială a Muncii, l-a însărcinat cu ținerea legăturilor cu Institutul Internațional de Sociologie⁶. Astfel apare deja în 1929 un articol de Vlădescu-Răcoasa cu titlul „La sociologie en Roumanie” în *Revue Internationale de Sociologie* (Vlădescu-Răcoasa, 1929). De atunci sociologii români nu au lipsit de la nicio conferință internațională, alături de Gusti participând și alți cercetători, ca Xenia Costa-Foru⁷, Henri H. Stahl, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa etc.

Paralel cu strângerea legăturilor cu oameni de știință străini, Gusti avea grijă să promoveze Școala și în presa autohtonă. Pentru că cercetarea monografică rurală nu a fost băgată în seamă de presă, Profesorul organiza și evenimente publice, despre care ziarele vremii au relatat pe larg. Dacă urmărim evoluția frecvenței aparițiilor în presă, ne dăm seama că aceasta a crescut de la apariții accidentale la începutul anilor 1920, la apariții săptămânale în 1932, ca, în anul 1939, Gusti și instituțiile sale să aibă o prezență zilnică în paginile presei și în programele de radio. De această vizibilitate crescândă s-au bucurat și sociologii străini invitați de Gusti la București.

2. Au apărut probleme de comunicare de cu totul alt gen când, în anii '20 ai secolului trecut, Gusti a organizat în fiecare vară o echipă formată din studenți și din specialiști pentru realizarea unor monografii multidisciplinare. După câteva eșecuri de început de campanie, de natură comunicațională, conducerea echipei s-a convins că prima manifestare logică a oricărei cercetări este aceea de a lămuri clar, într-un cadru agreabil, motivul vizitei în sat. Această întâlnire clarificatoare s-a instituționalizat relativ repede, sub denumirea de *șezătoare*. Nu este întâmplătoare maniera în care Henri H. Stahl apreciază, în 1936, întâlnirile echipei cu satul: „(...) am simțit nevoia de a ne ușura munca printr-o acțiune de luminare a sătenilor asupra rosturilor pe care le urmăream. Cel mai nimerit mijloc pentru aceasta era să aduni laolaltă pe săteni și a le vorbi. Pentru a face mai plăcută această comunicare de idei, alegeam prilejul unei șezători culturale pe care o dam noi, monografiștii. Această

---

⁵ Gheorghe Vlădescu-Răcoasa (1885-1989), sociolog, economist și om politic. Asistent al profesorului Dimitrie Gusti începând din 1920, participant la primele cercetări monografice. Reprezentant al României la Biroul Internațional al Muncii de la Geneva. După război, ministru al naționalităților în guvernul Groza, ambasador al României în URSS, profesor. Bogată activitate publicistică, începută din 1922.

⁶ Datorită acestui fapt au apărut o serie de articole atât în presa cotidiană, cât și în *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială* despre Institutul Internațional de Sociologie și conferințele sale.

⁷ Xenia Costa-Foru (1902-1983), sociolog, colaborator al profesorului Dimitrie Gusti încă de la campania monografică din 1927, specializată în *social work* în Germania și SUA. Cofondatoare, profesoară și directoare (din 1935) la Școala Superioară de Asistență Socială din 1929 până la desființare, în 1950. În cadrul secției de monografie a Institutului Social Român conduce echipa de cercetări monografice asupra familiei. Lucrarea ei, *Cercetarea monografică a familiei*, este considerată cea mai sistematică lucrare consacrată cercetărilor asupra familiei în cadrul Școlii sociologice de la București.

șezătoare însă nu putea fi o șezătoare improvizată, ci ea trebuia să fie o șezătoare model. Ne-am căznit atunci să găsim cele mai bune metode de organizare a șezătorilor. (...) Același sistem de a amesteca partea plăcută, hazlie, cu scurtele cuvântări de educare a sătenilor în domeniile sănătății, ale muncii sau ale ridicării sufletești și ale minții. Aceeași încercare de a face ca sătenii să participe activ la șezătoare, prin tot felul de mijloace, printre care împărțirea de mici premii în cărți celor care ghicesc mai repede ghicitori, s-a dovedit întotdeauna cel mai bun” (Stahl 1936, 1164).

Pe lângă șezătoare, campaniile au fost presărate cu evenimente de mai mică anvergură: concurs de costume populare frumoase, de gospodării bine îngrijite, de citire etc. Inaugurarea unui cămin cultural sau ședința de asanare a unei cooperative erau evenimente de la care în niciun caz nu putea lipsi fotograficul. Tot în această categorie includem și campaniile de medicină socială.

Aceste evenimente, dincolo de funcția lor în câștigarea bunăvoinței sătenilor, au constituit surse inepuizabile de imagini difuzabile în publicațiile Școlii și în ziare și reviste răspândite în masă. După ce, în 1934, Gusti a preluat conducerea Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, șezătorile – alături de alte activități de dezvoltare a culturii, sănătății și a muncii – au devenit momente obligatorii în activitatea echipelor studențești de muncă culturală. În cadrul Serviciului Social al tineretului, șezătorile au primit și un rol propagandistic, devenind cea mai importantă activitate a echipelor.

3. Principalele instrumente de propagare a unei imagini publice a activității Școlii monografice în cadrul elitei țării au fost, firește, *publicațiile tipărite*. Prima revistă a Școlii a fost *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, înființată în anul 1919, și care a fost organul, mai întâi al Asociației pentru Știința și Reforma Socială și, după 1921, al Institutului Social Român. În anii 1930, odată cu creșterea prestigiului internațional al lui Gusti, această revistă a devenit și organul Institutului Internațional de Sociologie. Fiind o revistă de un nivel ridicat, cu apariții rare, *Arhiva...* a fost cunoscută numai în cercurile de specialiști. Din acest motiv, când a devenit conducătorul Fundației Culturale Regale și când acțiunea culturală a căpătat un rol preponderent în paleta de preocupări a Școlii, la propunerea elevilor săi din monografie, Gusti a acceptat înființarea *Sociologiei Românești*, o revistă de popularizare, de exercițiu studențesc. *Curierul Echipelor Studențești* (și continuarea lui, în 1939, *Curierul Serviciului Social*), *Căminul Cultural* și *Albina*, multiplele publicații ale Fundației legitimau Școala mai mult pe latura acțiunii culturale.

Este mai puțin cunoscut faptul că fenomenul monografist, atât în forma cercetărilor, cât și în aceea a acțiunilor culturale, a fost prezent (polemic sau aprobator) în cotidienele vremii prin articolele publicate în *Adevărul*, *Credința*, *Curentul*, *Cuvântul*, *Dimineața*, *Ultima oră*, *Universul* precum și în revistele *Azi*, *Axa*, *Boabe de Grâu*, *Dreapta*, *Excelsior*, *Lumea Românească*, *Porunca Vremii*, *România literară*, *România Satelor*, *Seara*, *Sfarmă Piatră*, *Societatea de mâine*, *Stânga* etc. Emisiunea „Universitatea Radio” – înființată de Gusti în perioada când a îndeplinit și funcția de președinte al Societății de Radiodifuziune – i-a găzduit

deseori pe monografiști. Se poate, deci, afirma că imaginea Școlii, a preocupărilor foarte diversificate ale lui Gusti și ale colaboratorilor săi a fost reținută în opinia publică a vremii. Pe lângă influențarea ideologică a tinerilor echipieri, revista *Curierul Echipelor studențești*, fondată în 1934 la propunerea lui Henri H. Stahl și a lui Octavian Neamțu, a avut și un rost practic. Pentru a îndruma echipele de muncă culturală răspândite în toată țara, a fost nevoie de un mijloc de comunicare unitar. *Curierul...* a devenit primul *newsletter* cultural-științific românesc (Rostás, Văcărescu, 2004).

4. Dacă evenimentele organizate la sate, difuzarea lor prin fotografii și publicații ale Școlii, au avut un caracter efemer, atunci expozițiile permanente, în aer liber, produceau efecte durabile. Încă de la primele cercetări echipierii au strâns materiale pentru un *muzeu* al monografiei, aranjat mai întâi în satele cercetate, apoi în sala de Seminar al Universității. La inaugurarea, în 25 noiembrie 1929, în cadrul Seminarului de Sociologie, a muzeului sociologic al Drăgușului (satul celei mai reușite campanii monografice), profesorul Gusti a precizat fără ocoliș: „prin manifestarea de astăzi noi urmărim în primul rând a face propagandă, a atrage atenția și a deștepta interesul tuturor pentru lucrările monografice” (Neamțu, 1936: 1021).

Acest gen de reclamă a luat o amploare și mai mare când Gusti a ajuns director general al Fundației. A fixat, după cum se știe, pentru Echipele Studențești Regale, drept obiectiv, înființarea Căminelor Culturale în sate, care, pe lângă îndrumarea unor acțiuni culturale, aveau și sarcina găzduirii muzeului satului și a materialului strâns de echipa monografică. Dacă acest plan nu putea să aibă ecou decât la scara localității, construirea Muzeului Satului din București a însemnat cea mai impresionantă ilustrare a tehnicilor expoziționale ale Școlii monografice. Oricât de neverosimil pare astăzi, muzeul în aer liber de pe Șoseaua Kiseleff din București s-a construit (de la demontarea caselor țărănești din zecile de sate până la reconstruirea lor în București) într-o singură lună, sub îndrumarea efectivă a sociologului Henri H. Stahl și a dramaturgului, regizorului și scenograful Victor Ion Popa⁸, colaborator în această perioadă al lui Gusti la Fundație. Este adevărat că acest muzeu al satului a rămas neterminat, căci pentru Gusti și Stahl instituția trebuia să devină un mare atelier de proiectare socială, și nu doar o grandioasă expoziție a trecutului satului (Stahl, 1981: 316-333).

5. După antecedentele în organizarea de expoziții sociologice și muzee mici și mari, nu e de mirare că în anii 1930 lui Gusti i-a fost încredințată sarcina de a fi comisarul general al pavilioanelor românești la târgurile internaționale importante. Astfel, o strategie de comunicare folosită pentru Școala monografică urma să fie pusă în practică în interesul țării. Desigur, la conceperea celor două pavilioane și-au adus contribuția unii membri ai Școlii, dar, mai presus de aceasta, prin piesele expuse și prin panourile sintetice, vizitatorii puteau să ia contact nemijlocit cu rezultatele

---

⁸ Victor Ion Popa (1895-1946), scriitor și om de teatru, profesor universitar la Conservatorul de Artă Dramatică din București, regizor, pictor scenograf, animator al teatrului popular.

activității de cercetare a Școlii. După expoziții de mai mică anvergură la care România a participat în perioada interbelică (la Belgrad, Barcelona, Londra), cele mai reușite pavilioane românești au fost realizate la expoziția mondială de la Paris, în 1937 și la cea din New York, în 1939⁹.

6. Cea mai temeinică promovare a Școlii monografice urma să fie cel de-al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, plănuț să aibă loc la București. Dar, dincolo de acest eveniment preconizat pentru anul 1939, acțiunile de pregătire în sine au constituit un complex proces de comunicare, având ca punct de plecare momentul festiv de la Expoziția mondială de la Paris, din 1937, când Bucureștiul a fost nominalizat ca organizator al congresului. A continuat cu lansarea oficială a invitațiilor, care a avut loc la București, în prezența lui René Maunier, profesor la Universitatea din Paris, președintele Institutului Internațional de Sociologie. Textul invitației, la fel ca documentele atașate, denotă nivelul considerabil de profesionalism în organizarea de manifestații științifice de care era capabilă echipa lui Gusti. Iar definiția foarte largă, „Sat și Oraș”, a tematicii congresului, a deschis posibilitatea participării unui număr mare de sociologi și specialiști din domenii conexe. Merită să menționăm că invitațiile – ca mijloc de promovare implicit – nu au fost trimise numai celor 100 de membri plini și 200 de membri asociați ai Institutului Internațional de Sociologie, ci și celorlalți aproape 2000 de specialiști care se remarcaseră în acest domeniu.

După această lansare, a început cursa pentru trimiterea scrisorilor și pentru pregătirea efectivă a conferinței și a logisticii acesteia. Detaliile organizării sunt greu de reconstituit, întrucât desființarea Serviciului Social și a Institutului de Cercetări

---

⁹ Organizarea de pavilioane românești la diferite expoziții internaționale a fost o preocupare mai puțin cunoscută a lui Gusti, în special după preluarea conducerii Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. Despre această activitate au apărut comentarii de O. Bădina și O. Neamțu, în *Gusti*, 1970: 442-563, și în memoriile lui Henri H. Stahl (Stahl, 1981: 342-350). Se fac dese referiri la problema expozițiilor în volumul de corespondențe al lui Anton Golopenția (Golopenția, 1999). Din următorul fragment dintr-o scrisoare (2 august 1936), adresată de Gusti lui Golopenția, aflat la studii în Germania, reiese încă odată modul aprofundat în care Profesorul aborda fenomenul expozițional: „Propunerea D-tale cu vizitarea expoziției *Deutschland* este minunată. Voiam și așa să trimit pe cineva la Berlin. Desigur regimul actual stă în fruntea manifestărilor decorative din toată lumea. / Până ce voi trimite pe arhitect sau pe altcineva, iată ce propunere îți fac: *Scrie-mi cât îți trebuie pentru deplasarea D-tale la Berlin*, de unde să-mi trimiteți (sic!) tot ce poți de acolo: cataloage, desenuri, planuri, fotografiile, felul nou cum se concepe macheta, diorama, diagramele statistice etc. dacă poți chiar să pleci imediat la Berlin și eu îți voi trimite banii, de care ai avut nevoie. Stă, te rog, la Berlin pentru acest studiu muzeal *atât cât trebuie*. Mi-ai face un mare serviciu. Am nevoie pentru pavilionul de la Paris de sugestii și de ultimele rezultate ale *tehnicii de prezentare. Poate descoperi vreo carte în această privință*. Trimite-mi-o imediat. Și pune-o la socoteală”. Din scrisorile publicate în volumul citat ne dăm seama cât de interesată a fost toată Școala de a lega construirea imaginii cercetării de construirea imaginii țării.

Sociale ale României a împrăștiat arhiva congresului, iar ceea ce a rămas la Fundație și la sediului vechiului Institut Social Român, după instaurarea, în 1948, a regimului comunist, s-a distrus, alături de documentația legată de școala gustiană. Din puținele scrieri memorialistice, din corespondență, înregistrări de istorie orală și din sumarele informații de presă, putem afla că Gusti a dorit să demonstreze, prin lucrări originale și prin comunicările tinerilor monografiști, legitimitatea sociologiei sale, ca și originalitatea și eficiența metodologiei muncii culturale de la sate. Acesta a fost motivul pentru care el a pus accent pe mobilizarea pentru congres a tinerilor săi colaboratori.

În calitate de ministru de stat și de președinte al Serviciului Social, Gusti a dispus de fonduri și mai mari și a sporit numărul colaboratorilor. Întrucât congresul a fost organizat sub înaltul patronaj al regelui Carol al II-lea, toate pregătirile serveau implicit și propagandei regale, atât în țară, cât și în străinătate. Această împrejurare, însă, a mărit fondurile alocate întâlnirii, iar congresul a devenit atractiv, numărul celor care au acceptat invitația fiind surprinzător de mare.

Pe lângă preparativele privind gestionarea comunicărilor trimise, organizatorii au introdus și inovări față de congresele anterioare, și anume, au fost construite expoziții internaționale de carte de sociologie, de bibliografii și documente ale congreselor precedente. Un al doilea tip de expoziție s-a montat în patru săli pentru a prezenta piese de artă populară, cu explicațiile științifice necesare și metodologia de cercetare aferentă. Tot în aceste săli se găseau expuse materiale ilustrative ale campaniilor monografice efectuate începând din 1925 în diferite regiuni ale României. Una dintre expozițiile pregătite se afla nu la București, ci în orașul Făgăraș, și prezenta rezultatele cercetărilor din regiunea Țara Oltului. Totuși, cel mai important obiectiv al excursiilor prevăzute și organizate a fost deja amintitul sat Dioști, din sudul Munteniei, unde participanții la congres ar fi văzut *satul model* proiectat în cadrul Fundației Culturale Regale „Principele Carol” (Gusti, 1970: 102-106).

După cum se știe, din cauza atmosferei încărcate din perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial, întrunirea a fost contramandată. Dar, în cei doi ani de pregătire (căci Gusti obținuse dreptul de organizare în anul 1937, la Expoziția mondială de la Paris) s-a făcut un efort atât de semnificativ și cu atât de multe publicații noi, încât putem afirma că succesul fusese asigurat pe jumătate chiar înainte de amânare. Faptul că înainte de eveniment au fost trimise 108 lucrări – un număr de 6 ori mai mare decât acela al lucrărilor prezentate la congresul din 1930 de la Berna – este elocvent în privința interesului sociologilor. Desigur, congresul – cu puncte incluse în program, ca vizitarea localităților cercetate, alte excursii de documentare, înmânarea unor volume de sociologie monografică editate în limbi străine participanților – ar fi lansat și mai mult Școala Sociologică de la București în lumea științifică.

7. În sfârșit, tot la capitolul producției de imagine, trebuie să amintim și *ritualul paramilitar* al Serviciului Social din 1939. Dezvoltând latura exterioară – vizual ușor perceptibil de marele public – a activității Echipelor Studențești Regale,

Serviciul Social a introdus uniforma, careul, ridicarea drapelului, intonarea de cântece patriotice, marșul în pas de front, integrându-se în politica culturală și de tineret a dictaturii carliste instaurate în 1938. Această turnură a fost recepționată cu mâhnire de mulți tineri intelectuali și chiar de sociologi fideli lui Gusti. Faptul că ritualul Serviciului Social semăna foarte mult cu cel legionar a creat confuzie. Este, totuși, interesant cum comentează în anii '80 ai secolului trecut Constantin Marinescu¹⁰, fost comandant de echipă și pe urmă inspector al Fundației, această derută: „... Ei ce au zis: noi pe legionari nu-i contracarăm decât prin mijloacele lor. Adică prin procedeele lor. Tabără fac ei – tabără facem și noi, muncă fac ei – muncă facem și noi, folosesc o anumită terminologie – folosim și noi o anumită terminologie. Înțelegeți dumneavoastră? Toată această atmosferă de solidaritate, de camaraderie – dar nu ziceau ostașii noștri: camarade? –, legionarii au batjocorit termenul. Și noi ziceam, camarade comandant. Erau unii care înțelegeau să-i combată pe legionari prin ocolirea diferitelor formulări. Nu, Neamțu¹¹ și Mihăilă¹² au spus, nu dom'le, prin mijloacele lor, că nu sunt ale lor. Sunt mijloace profanate de ei. (...) Acestea sunt niște lucruri la care meditez de o viață întreagă. Și am discutat cu Neamțu de atâtea ori, și la mine acasă, și la dânsul. Și l-am provocat chiar, erau unele nedumeriri ale mele. De ce să zicem noi «camarade» – spuneam – când o zic ticăloșii. Nu – el mi-a spus de atâtea ori – prin termenul folosit de noi, îi contracarăm prin mijloacele lor. Ei făceau o fântână și scoteau că a făcut-o Căpitanul. A făcut pe dracu' Căpitanul, au făcut-o ei prin muncă forțată de fapt, și cu ostentație politică. (...) Noi n-am făcut-o pentru politică – revin la ideea lui Neamțu –, ci ca să-i educăm pe țărani” (Rostás, 2009: 131-135).

După această enumerare sumară a producției de imagine se cuvine o succintă explicare a practicilor amintite mai sus. După părerea mea, orice grup intelectual care vrea să-și facă un loc în rețeaua de organizații și instituții ale epocii, trebuie să-și dezvolte o strategie de imagine. În cazul unui grup *în formare* și cu intenția de a practica o *nouă* profesiune – sociologia –, legitimitatea nu se putea obține, încă mulți ani, numai prin lucrări științifice. Pentru aceasta era nevoie de un lider necontestat (cel puțin la început) și de gesturi care să fie remarcate în mod pozitiv, atât de reprezentanții oficiali ai satelor, cât și de „sponsorii” exteriori satului. Liderul, în

---

¹⁰ Constantin Marinescu (1914-2002), licențiat în teologie și litere, comandant de echipă la Fundația Culturală Regală, inspector la aceeași Fundație.

¹¹ Octavian Neamțu (1910-1976), sociolog, colaborator apropiat al profesorului Gusti, urmaș al acestuia în fruntea Fundației Culturale Regale. A participat la campaniile de cercetări monografice de la Drăguș și Cornova, a condus echipele studențești de acțiune culturală (1934-1939). Alături de H.H. Stahl ia parte la înființarea și conducerea publicației periodice *Curierul echipelor studențești*. Participă la pregătirea și organizarea apariției revistei *Sociologie Românească* și a campaniei de cercetare și acțiune socială *60 de sate cercetate de echipele studențești*.

¹² Iacob Mihăilă, cu studii și doctorat în educație fizică și ergonomie la Hamburg, profesor de fiziologia educației fizice la Academia Națională de Educație Fizică (ANEF) din București, în 1938-1939 comandant în cadrul Serviciului Social.

persoana lui Gusti, a fost cel mai nimerit, din motivele deja expuse. Iar el a avut meritul de a descoperi acele tactici prin care a reușit să atragă atenția asupra importanței campaniilor de vară cu studenții. Mai mult, Gusti a reușit să convingă opinia publică de rolul benefic al campaniilor de cercetare, nu doar pentru studenți, ci mai ales pentru sătenii, care la rândul lor erau recunoscători monografiștilor, în frunte cu Profesorul.

După cele de mai sus, lucruri care ne duc cu gândul la practica relațiilor publice de azi, ne putem întreba dacă Gusti era conștient de această strategie urmărită cu atâta perseverență? Ne putem pune, de asemenea, întrebarea dacă această strategie de legitimare fusese planificată sau era improvizată. Evident, a fost ceva programat și mult îmbunătățit pe parcurs. În faimosul apel din anul 1918, de înființare a Asociației sale, alături de centrul de cercetări și de centrul de documentare, cel de-al treilea centru este acela de propagandă. Nu este întâmplător că în acest apel de câteva pagini Gusti consacră un alineat acestei preocupări: „În afară de activitatea științifică, Asociația va organiza un serviciu de propagandă pentru înfăptuirea reformei sociale – așa cum va fi hotărât de Asociație – și de educație socială a maselor prin: conferințe, cursuri, adunări și prin publicații care vor forma «Biblioteca de propagandă și educație socială»” (Gusti, 1934: 22).

Acest program a fost nu doar îndeplinit, ci chiar ridicat la un nivel profesional care ar merita să fie nu numai elogiat, dar și cercetat mai aprofundat. Fără această „artă” de legitimare nici Școala, nici celelalte întreprinderi nu ar fi existat.

BIBLIOGRAFIE

- Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, 1929, anul VIII, nr. 4, Editura Institutului Social Român, București.
- Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, 1936, *Omagiu Profesorului D. Gusti*, anul XIV, Editura Institutului Social Român, București.
- Bucuța, Emanuil, 1936, „Institutul Social Român” în *Arhivă pentru Știința și Reforma Socială. Omagiu Profesorului D. Gusti. XXV de ani de învățământ universitar*, anul XIV/ II.
- Bulmer, Martin, 1984, *The Chicago School of Sociology*, The University Chicago Press, Chicago and London.
- Golopenția, Anton, 1999, *Ceasul misiunilor reale: scrisori către Paul Comarnescu, Ștefania Cristescu (Golopenția), Dimitrie Gusti, Sabin Manuilă, Iacob Mihăilă, H. H. Stahl și Tudor Vianu* (ed. îngrijită de Ștefania Golopenția), Editura Fundației Culturale Române, București.
- Gusti, Dimitrie, 1912a, „Apelul făcut în aprilie 1918, cu prilejul întemeierii Asociației pentru Studiul și Reforma Socială” în *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, anul I, nr. 1/ 1 aprilie, pp. 291-293.
- Gusti, Dimitrie, 1912b, „Ein Seminar für Soziologie, Politik und Ethik an der Universität Iassy. Ein Beitrag zur Universitätspädagogik” in

- Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Sociologie”, nr. 10.
- Gusti, Dimitrie, 1946, *Sociologia Militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii, I. Cunoaștere*, Fundația Regele Mihai I, București.
- Gusti, Dimitrie, 1969, *Opere*, vol. II, (ed. O. Bădina, O. Neamțu), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Gusti Dimitrie, 1970, *Opere*, vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Gusti, Dimitrie, 1996, *Opere. Despre cultură* (Ed. Ovidiu Bădina), Ed. Fundația „Dimitrie Gusti”, Buzău.
- Herseni, Traian, 1940, *Sociologia Românească - Încercare istorică*, Institutul de Științe Sociale al României, București.
- Larionescu, Maria (ed.), 1996), *Școala Sociologică de la București*, Editura Metropol, București.
- Neamțu, Octavian, 1936, „Munca socială în România” în *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, anul XIV, Editura Institutului Social Român, București, pp. 1013-1042.
- Rostás, Zoltan, 2003, *Sala luminoasă. Primii monografiști ai școlii gustiene*, Editura Paideia, București.
- Rostás, Zoltan și Theodora Văcărescu, 2004, „Curierul Echipelor Studențești – Prima revista de comunicare internă instituțională din România” în *Jurnalism și Comunicare*, nr. 3, pp. 53-57.
- Rostás, Zoltán, 2005, *Atelierul gustian. O abordare organizațională*, Editura Tritonic, București.
- Rostás, Zoltan, 2009, *Strada Latină nr. 8. Monografiști și echipieri gustieni la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”*, Editura Curtea Veche, București.
- Stahl, Henri H., 1936, „Școala monografiei sociologice” în *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, anul XIV, Editura Institutului Social Român, București, pp. 1130-1165.
- Stahl, Henri H., 1981, *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice”*, Ed. Minerva, București.
- Tiryakian, Edward A., 1979, „The Significance of Schools in the Development of Sociology” in W. E. Snizek, et al. (ed.), *Contemporary Issues in Theory and Research*, Greenwood, Westport, Conn., p. 227-230.
- Vlădescu-Răcoasa, Gheorghe 1929, „La sociologie en Roumanie” in *Revue Internationale de Sociologie*, nr. 1-2.
- Vlădescu-Răcoasa, Gh., 1936, „Profesorul D. Gusti (Viața, opera și personalitatea lui)” în *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, anul XIV, Editura Institutului Social Român, București, pp. 1070-1092.
- Vulcănescu, Mircea, 1936, „Dimitrie Gusti, Profesorul” în *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, anul XIV, Editura Institutului Social Român, București, pp. 1198-1287.